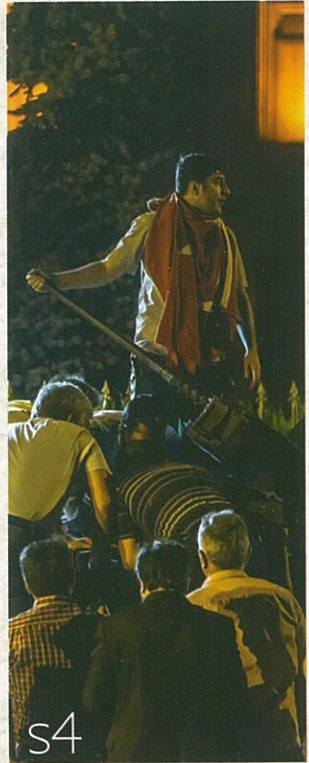

BURSA'DA ZAMAN

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NİN KÜLTÜR HİZMETİDİR

İÇİNDEKİLER

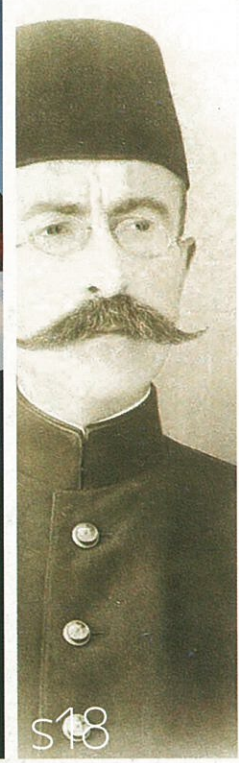
s4

s8

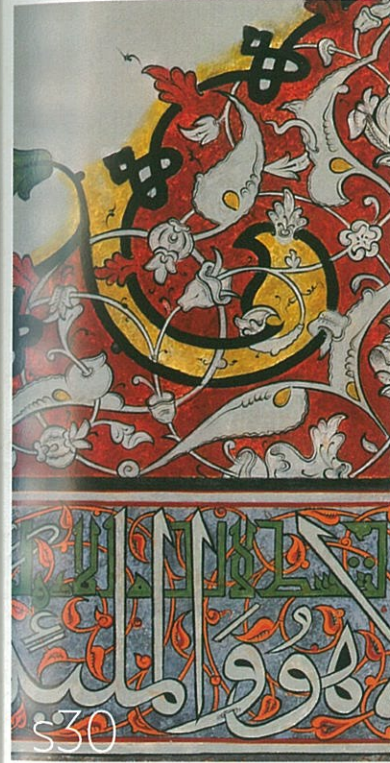
s16

s18

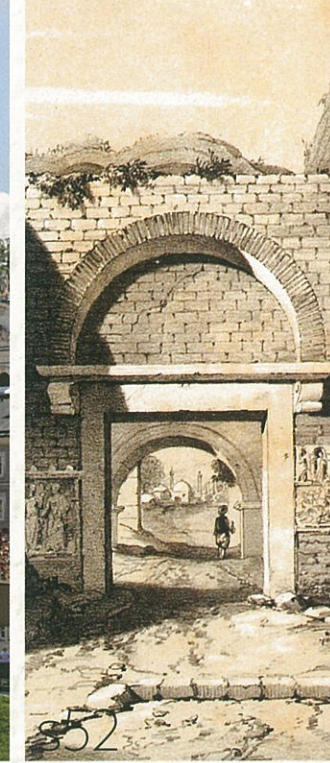
s22

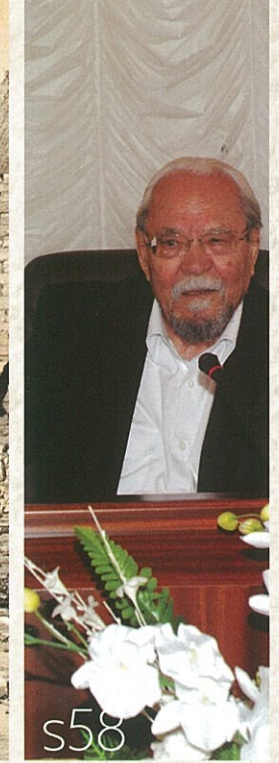
s30

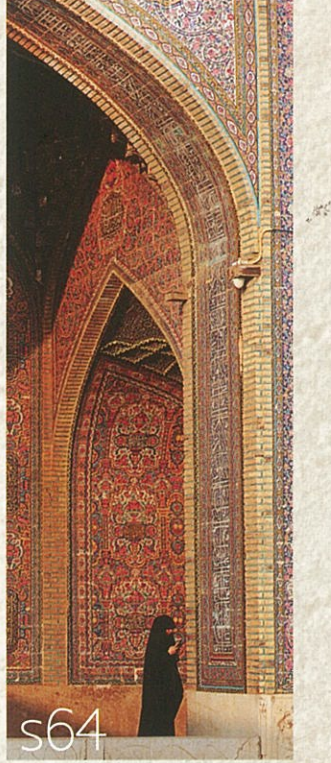
s40

s52

s58

s64

- S4 Darbe ve Devrim / *Metin Önal Mengüşoğlu*
S8 Darbeli demokrasi... / *İsmail Kemal Kemankaş*
S15 Darbe Mağduru Başkan; Eroğlu, Son Yolculuğuna Uğurlandı / *İsmail Kemal Kemankaş*
S16 Başarısız Darbeden Geriye Kalan
S18 Hem Asker Hem Öğretmen Hem Derviş Bursalı Mehmet Tahir Efendi / *Prof. Dr. Mustafa Kara*
S22 Kurtuluş Savaşı'nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; "Güzel Bursa" / *Deniz Dalkılıç*
S30 Muradiye Türbelerinde Kalemîşi Kitabeler / *Ömer Kaptan*
S40 Avusturya / *Ahmet Ö. Erdönmez*
S44 Dünya Tarihi Kentler Birliği Toplantısı / *Aziz Elbas*
S46 Dünya Tarihi Kentleri 2018'de Bursa'da Buluşuyor / *Saffet Yılmaz*
S52 Batı'nın Doğu'yu Anlama Seyahatleri / *Saffet Yılmaz*
S58 Değerli Hocam Halil İnalçık ve Bursa / *Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu*
S62 Halil İnalçık'ın Bursa'sı / *Raif Kaplanoğlu*
S64 İpeğin Peşinde; İran / *Saffet Yılmaz*
S70 İran / *Ahmet Ö. Erdönmez*

- S74 İpek Yolu Şehirleri Toplantısı ve İran / *Aziz Elbas*
S76 İznik Gölü Bazilikası'nın Köle Tasvirli Sikkeleri / *Prof. Dr. Mustafa Şahin*
S80 Londra Müzelerinde İznik Çinileri Yılı / *Prof. Dr. Mustafa Şahin*
S82 Bursa'nın Anıtsal Mescit ve Camileri / *Mümine Gülü*
S86 Mâh-ı Muharrem Geldi / *Prof. Dr. Mustafa Kara*
S88 Işık ve Şehir; Singapur / *İzzet Keribar*
S94 Bursa Kalesi Kent Silüetindeki Yerini Aldı / *Aziz Elbas*
S96 Beyazıt Paşa Medresesi Açılışa Hazır
S97 Binbir Gece Masalları Raflarda
S98 Bursa Kalesi'nin Gizemli Galerileri / *Aziz Elbas*
S101 600 Yıllık İhtişam: Daye Hatun Camii
S102 İznik'in 630 Yıllık Değeri Gün Yüzüne Çıktı
S103 Üsküp'ün Kalbine Bursa Mührü
S104 400 Yıllık Eser: Yörükler Mescidi

Prof. Dr. Mustafa Şahin / Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

İznik Gölü Bazilikası'nın Köle Tasvirli Sikkeleri

Bursa'nın İznik İlçesi kıyılarında İznik Gölü'nde yer alan bazilika planlı yapı kalıntısında sualtı kazılarında devam edilmektedir. İznik Müze Müdürlüğü'nün başkanlığında Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile sürdürülmekte olan çalışmalarda ağırlıklı buluntu grubunu yine sikkeler oluşturmaktadır.

Buluntular arasında en az 15 sikkeden oluşan bir grubun arka yüzünde esir/köle betimlerine yer verilmiştir. Kazıda bulunan sikkeler üzerinde neden bu kadar fazla sayıda esir/köle figürü vardır? Esir/köle betimi ile Roma Dönemi Nikaia'sı için bir mesaj mı vermek istenmektedir? Para betimleri üzerinde yer aldığına göre, kölelerin Roma

İmparatorluk ekonomisine herhangi bir katkısı var mıdır? Yazıda bu sorulara cevap aranacaktır.

İlk olarak Bazilika'nın esir/köle tasvirli sikkelerini tanıyalım. En erken tarihli I. Licinius dönemine ait sikkeler üzerinde 5 farklı köle/esir tipi tespit edebildik.

Tek örnekle temsil edilen I. Licinius (İ. S. 320-321) sikkelerinin arka yüzünde her iki yanında oturur şekilde betimlenmiş iki kölenin bulunduğu bir standard (sancak) yer almaktadır. Sırt sırta betimlenen figürlerin her ikisi de yerde oturmaktadır. Soldakinin elleri arkada bağlı iken sağdakinin elleri serbest bırakılmıştır.

I. Licinius (İ. S. 320-321)

Ağırlık: 2,8 gr., Çap: 18 mm.,
Kalınlık: 2 mm.

Öy: Licinius'un diademli sağa portresi. Başın çevresinde "IMPLICINIVSAVG – Imperator Licinius Augustus" lejanti.

Ay: Ortada iç kısmında "VOT/XX - Votis

Vicennialibus / Vicennialibus Yemini" lejanti bulunan standard (sancak). Her iki yanında oturur şekilde birer köle; soldakinin elleri arkasında bağlanmış, sağdaki ise ellerini ayaklarına doğru uzatıyor. Çerçeve "VIRTUS EXERCIT - Virtus Exercitus/Ordunun Gücü" lejanti.

I. Licinius'tan sonra imparator olan Martinianus (İ. S. 321-324) sikkelerinden bir seri üzerinde ise sadece esir betimine yer verilmiştir; imparator yerine bu defa Tanrı Jupiter'in solunda elleri arkadan bağlanmış şekilde diz çökmüştür.

Martinianus (İ. S. 324)

Ağırlık: 2,6 gr., Çap: 18 mm.,
Kalınlık: 2 mm.

Öy: Başında diademle sağa profilden imparator portresi. Başın çevresinde "DN MARTINIANO PFAVG – Dominus Noster Martinianus Pius Felix Augustus" lejanti.

Ay: Sağına bakar şekilde ayakta Jupiter; sağ elinde globus (yer küre) üzerinde duran Nike, solunda tepesinde kartal bulunan asa tutmakta. Ayak seviyesinde sağında gagasında çelenk ile bir kartal, solunda ise kolları arkadan bağlı şekilde dizlerinin üzerine çökmüş bir esir. Çerçeve "IOVICONSERVATORI – Iovi Conservatori – Jupiter Korusun" "SMNB" "XΠΓ" lejanti. Nikomedia darbi.

Köle betimine ait bir diğer tip Honorius (İ.S. 393-423) döneminde darp edilen sikke üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu tipte esirler, sikkelerin arka yüzünde ayakta duran imparator betiminin her iki yanında ayakta betimlenmişlerdir.

Honorius (İ. S. 409-410)

Ağırlık: 0,4 gr., Çap: 12 mm.,
Kalınlık: 1 mm.

Öy: Sağa profilden defne çelenkli Honorius'un portresi ve çevresinde "DNHONORI VSPFAVG – Dominus Noster Honorius Pius Felix Augustus" lejanti.

Ay: Cepheden ayakta Honorius, sağ arkasına bakmakta. Her iki yanında ayakta duran birer esir ve çerçeve "GLORIARIO MANORVM – Gloria Romanorum / Roma'nın Zafer" lejanti.

Valens Döneminde (İ.S. 364-378) darp edilen sikkeler üzerinde ise iki farklı esir tipi karşımıza çıkmaktadır. Bir örnek bulunan ilk tipte imparator solu ile bir labarum (Yunan alfabesindeki (X) ve (P) harflerinin iç içe geçmesiyle oluşturulan erken dönem Hıristiyanların sembolü) tutar şekilde ayakta betimlenirken, sağ eli ile sağında diz çökmüş ve kolları arkadan bağlanmış bir esirin başından tutmaktadır.

Valens (İ. S. 364-378)

Ağırlık: 1,7 gr., Çap: 17 mm.,
Kalınlık: 2 mm.

Öy: Sağa profilden imparator portresi.

Ay: Cepheden ayakta betimlenmiş imparator; başı sağına dönük. Sol eli ile labarum, sağ eli ile elleri arkadan bağlı şekilde diz çökmüş bir esirin başını tutmakta. Çerçeve "GLORIARIO MANORVM – Roma'nın Şanı" lejanti.

İmparator Valens'e ait ikinci seride ise arka yüzde yer alan esir farklı olarak elleri arkadan bağlı şekilde ayakta durmaktadır. Bu tip bazilika kazılarında bu güne kadar 8 adet ile en fazla bulunan sikke grubunu oluşturmaktadır.

Valens (İ. S. 364-378)

Ağırlık: Ağırlık: 1,7 gr.,
Çap: 17 mm.,
Kalınlık: 2 mm.

Öy: Sağa profilden imparator portresi ve çevresinde "DNVALEN SPFAVG - Dominus Noster Valens Pius Felix Augustus" lejanti

Ay: Cepheden ayakta imparator, sol eliyle labarum, sağıyla ise sağ yanında ayakta duran esirin başından tutmakta. Çerçeve "GLORIARIO MANORVM - "Roma'nın Şanı" lejanti.

Valens (İ. S. 364-378)

Ağırlık: Ağırlık: 1,2 gr., Çap: 12 mm., Kalınlık: 2 mm.

Öy: Sağa profilden imparator portresi ve çevresinde "DNVALEN SPFAVG - Dominus Noster Valens Pius Felix Augustus" lejanti

Ay: Cepheden ayakta imparator, sol eliyle labarum, sağıyla ise sağ yanında ayakta duran esirin başından tutmakta. Çerçeve "GLORIARIO MANORVM - "Roma'nın Şanı" lejanti.

Bazilika sikke buluntuları arasında derlediğimiz örnekler arasında esir veya kölelere göre rahat bir şekilde ayırt etmek mümkündür. En dikkat çekici özellikleri tanrı veya imparatorun yanında küce gibi çok küçük boyutta işlenmiş olmalarıdır. Böylece hiyerarşik açıdan sınıf farkı çok açık bir şekilde gösterilmiştir. Valens sikkelerinde kolları arkada bağlı olarak ayakta veya diz çökmüş şekilde tek figür yer alırken, Licinius ve Honorius sikkelerinde oturur veya ayakta ikiye figür bulunmaktadır; bunlardan birisinin elleri arkadan bağlı, diğerinin ise serbest gösterilmiştir. Ancak eller serbest olsa bile köle giysileri ile ayırım açık bir şekilde gösterilmiştir. Asker esir ve kölenin aynı kompozisyonda yer alması, Geç Antik Dönemde imparatorluk sınırları içerisinde özellikle savaş esirlerinin köleleştirildiklerini düşündürmektedir. Bazilika kazılarında köle veya esir temalı sikkelerin çok sayıda bulunmasının nedenini şimdilik bilemiyoruz. Ancak İ.S. 4.-5. yüzyıl sikkelerinde ağırlıklı esir/köle konusunun ön plana çıkması dikkat çeken bir durumdur. Bilindiği gibi, "Postliminium Yasalarına" göre, savaş esirlerinin köleleştirilmesi antik dünyada neredeyse evrenseldir. Pompeius'un M.Ö. 61

yılında savaş esirlerinin hiç birinin öldürülmemesini emrettiği bilinmektedir. Çünkü, esirler köle ve Roma'nın yenilmezliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Köleler sadece savaş esirlerinden oluşmaktadır. Niakaia veya Myrleia/Apemeia vatandaşı şair Parthenios gibi özgür yurttaşlar da herhangi bir nedenle Roma'ya köle olarak götürülmüşlerdir. Bununla birlikte İ.S. 104 yılında çok sayıda Bithynia vatandaşının yasa dışı yollarla Roma vergi toplayıcıları tarafından köle olarak toplandığı da bilinmektedir. Ayrıca, Romalılar döneminde Karadeniz'den İtalya'ya giden gemilerden çoğunun insan kargosu taşıdığı da bilinmektedir. Bütün bu bilgiler Elizabeth M. Young'ın Bithynia Bölgesi'nin Roma topraklarına bağlanmasından sonra, bölgenin köle ticaretinin merkezi haline gelmiş olduğu tespitini doğrulamaktadır. Diğer bir ifade ile Roma İmparatorluk Çağında Niakaia da imparatorluğun köle toplama merkezlerinden birisi olarak ön plana çıkmış olmalıdır.

Roma'da servet sahibi olmanın en önemli yolları toprak sahibi olmak veya ticaret ile uğraşmaktır. Roma İmparatorluğu'nda tarımsal üretim, imparatorluğun iktisa-

di gücünü ve temelini oluşturmaktadır. Kölelerle işletilen büyük tarım işletmeleri bu bakımdan çok önemlidir. Toplumsal açıdan bir kişinin on köleye sahip olması ufak bir şey sayılmış, bu nedenle rakam iki yüz köleye varabilmiştir. Diğer bir ifade ile çok sayıda köleye sahip olmak kişinin saygınlığını yükseltmekle eş değer tutulmuştur. Roma İmparatorluk Çağı'nda özellikle Çeltikçi Köyü çevresinde, arazinin de verimli olmasından dolayı İmparatorluk ailesi ve özel kişilere ait birçok çiftliğin olduğu bilinmektedir. Bu büyük çiftlikleri yöneten ve toprağı işleyenler ise kölelerden oluşmaktadır. Bu nedenle Roma Dönemi İznik nüfusunun büyük bir kısmını kölelerin oluşturduğu tahmin edilmektedir.

Köle kimdir? Köle, hukuki, iktisadi ve sosyal bakımdan hür insanlardan farklı ve aşağı statüde bulunan kimse demektir; bütünüyle başka bir insanın malıdır ve herhangi bir eşya gibi alınıp satılabilir.

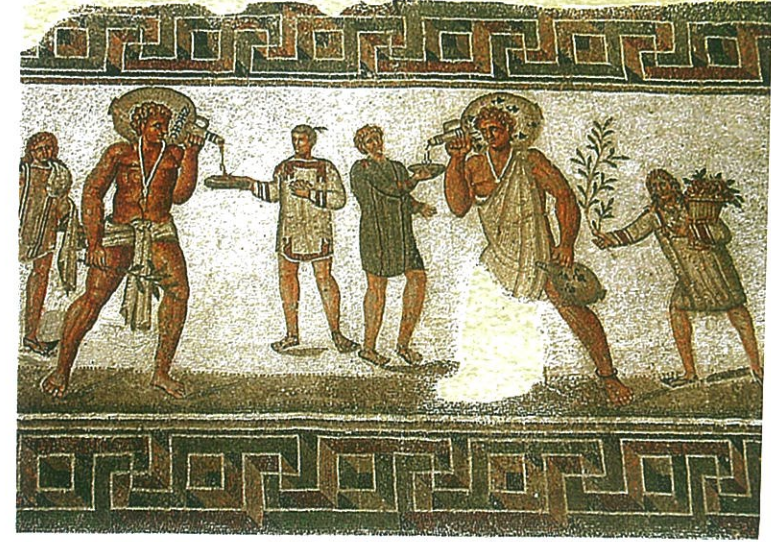
İnsanların ancak kendi yaşamlarını sürdürebilecek kadar üretebildikleri eski çağlarda kölelik diye bir kavram yoktur. Zamanla üretimde kullandıkları araçlar geliştikçe tüketebileceklerinden daha fazla üretmeye başlayan insanoğlu, savaş tutsaklarını

öldürmek yerine kendileri için çalıştırmaya başlamış ve ürettikleri ürüne el koymuşlardır. Böylece köleler ve kölelik doğmuştur.

Sümerler, Eski Mısır, Hitit gibi eski ve büyük uygarlıklarda da kölelik vardır. Sümerler'de köleler ya ev hizmetlerinde ya da tarlalarda çalıştırılmışlardır. Kâr getiren bir mal olarak alınıp satılmaya başlanmaları ilk olarak Eski Yunan'da olmuş ve köleler toplumun temel sınıflarından birisine dönüşerek ekonomi ağırlıklı köle emeğine dayandırılmıştır.

Köleler haklara ve borçlara ehil olmamışlar, bu nedenle de hukuk sistemi içinde kişi olarak kabul edilmemişlerdir. Köleler mal olarak kabul edildikleri için açık pazarlarda alınıp satılmışlar, trampa edilmişler, herhangi bir mal gibi mirasa konu olmuşlar, alacağa karşılık rehin dahi verilebilmişlerdir. Kölelerin miras hakkı olmadığı gibi, hürlerle evlenmeleri de yasaklanmıştır. Köle ile efendi arasındaki ilişki tamamen hakiyet esasına dayanmış, köle efendisine mutlak itaate mecbur tutulmuştur. Ayrıca efendiye köleyi sınırsız olarak terbiye etme ve cezalandırma hakkı da verilmiştir. Romalı yazar Lucius köleleri şöyle anlatmaktadır (IX. 12): "Saygıdeğer tanrılar, nasıl zavallı yaratıklar vardı orada! Bütün derilerinin üstü mosmor kamçı izleriyle boyanmıştı. Dayaktan yüzülmüş sırtlar, giydikleri yırtık pırtık yamalı çaputlarla sadece gölgelenmişti, örtünmemişti... Alınlarına damga vurulmuştu, başları kazanmıştı ve ayakları da zincirlenmişti. Yüzleri ölü gibi sapsarıydı; gözbebekleri bu buram buram kasvet tüten yerin karanlığında yarı kör hâle gelinceye kadar kısılmıştı".

Kölelik, Antik Roma toplumu ve ekonomisinde önemli rol oynamıştır. Roma İmparatorluğunun yapmış olduğu savaşlar çok sayıda savaş esirinin getirilmesine neden olmuştur. Bunun dışında köle olmak için köleden dünyaya gelme, ağır suç işlemek, korsanlarca kaçırılmak, borcunu ödeyememek, fakirlerin veya terk eden bir ailenin çocuğu olmak gibi bir çok neden de vardır. Köleleştirilen esirler köle piyasalarında büyük çapta paya sahip bir tür mal çeşidi olmuştur. Bunlar arasında öğrenim görmüş, müzisyen, öğretmen, muhasebeci, doktor gibi nitelikli düzeyde olan pek çok vasıflı köle de bulunmaktadır.

Şarap testisi ile köleler. Tipik köle elbisesi giyinmişler ve nazardan korunmak için boyunlarına amulet takmışlardır. Arka planda duran kölelerden soldaki su ve havlu, sağdaki ise dal ve çiçek taşımaktadır. Roma mozaigi, Tunus, İ.S. 2. yüzyıl.

Romalılar aynı sahibin kentteki evinde çalışan kölelerin tümüne "familia urbana", toprak işlerinde çalışanlara ise "familia rustica" adını vermişlerdir. Vasıflı kölelerin aşçılık "coquus", mutfak için alış veriş etmek "obsonator", oda uşaklığı "cubicularius", masörlük "unctor", berberlik "tonsor", uşaklık "structor", tahtirevan taşımacılığı "lectiarius", giysi dolabı düzenleyiciliği "vestiarius" gibi görevleri de vardı. Bu ev kölelerinin başında onları yöneten bir "atriensis" (kahya) yer alırdı ve bunun "vicarius" denilen bir temsilcisi olabirdi. Vasıflı köleler daha üst düzeyde yazıcılık, sekreterlik, okuyuculuk, öğretmenlik veya kütüphanecilik gibi işlerde de kullanılmıştır. Sahipler bazen kölelerinin iyi görünüşüne, elbiselerine ve bakımlı olmalarına aşırı derecede önem vermişlerdir. Fakat kölelere özgü özel bir giyim tarzı yoktur.

Vasıfsız köleler ise madenlerde, taşocaklarında, değirmenlerde ve çiftliklerde çalıştırılmışlardır. Bunlar halkı eğlendirmek amacıyla yırtıcı hayvanlarla ya da birbirleriyle ölümüne dövüştürülmeye de mecbur tutulmuşlardır. Özellikle bedensel ceza, cinsel sömürü (fahişeler genellikle kölelerdi), yargısız infaz ve işkenceye de tabi tutuldukları bilinmektedir. Bu nedenle vasıfsız kölelerin yaşamları ötekilere göre daha kısa olmuştur.

Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra kölelik gerilemiş, ancak hemen ortadan kalkmamıştır. İ.S. 8., 9. ve 10. yüzyıllarda Almanya'da tarım işçilerine olan gereksinimin artması köleliğin canlanmasına yol açmıştır. Bu amaçla birçok savaş tutsağı Slav köleleştirilmiştir. Hıristiyan Kilisesi ve İslam Dini, modern çağa gelinceye kadar

köleliğe karşı çıkmamıştır. Müslümanlar ile Hıristiyan Avrupa arasındaki uzun süren savaşlarda, her iki taraf da aldıkları savaş esirlerini köleleştirmişlerdir. Bununla birlikte Müslümanlar aldıkları tutsakları çoğunlukla ağır işçi ya da ırgat olarak tarlalarda çalıştırmak yerine, ev hizmetlerinde kullanmıştı. Ayrıca, Müslümanlıkta köle azat etmek sevap sayıldığı için, kölelerin bir bölümü azat edilmiş ve toplumun bir üyesi olarak yaşamlarına devam etmişlerdir.

Sonuç olarak, Elias Canetti'nin deyiimiyle kölelik geçmiş uygarlıklar döneminde "insanları hayvana dönüştürme arzusunun" bir yansıması olmuş ve günümüz modern toplumu tarafından tamamen terk edilmiştir.

Teşekkür

Sualtı kazıları Kültür ve Turizm Bakanlığı adına İznik Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile sürdürülmektedir. Büyükşehir Belediyesi çalışanları adına Belediye Başkanı Sayın Recep Altepe'ye ve Müze Müdürü Sayın Haydar Kalsen'e minnettarız. Ayrıca konu hakkında yaptığı araştırmalar ile destekte bulunan İşıl Gündüz ve sikke fotoğraflarının yayına hazırlanmasına yardımcı olan Murat Akın ve Gurbet Kılınç'a teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- G. Akyılmaz, "Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi ile İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi", H. Blanck, Eski Yunan ve Roma'da Yaşam, Çev. İ. Tanrı-kurt (İstanbul 1999)
- K. Bradley, Slavery and Society at Rome (Cambridge 2002)
- K. Bradley - P. Cartledge, The Cambridge World History of Slavery: Volume 1: The Ancient Mediterranean World (Cambridge 2011)
- G. Ergi, "Roma Toplumunda Kölelik Eleştirisi ve Kölelere Empati", Cedrus. The Journal of MCR II, 2014, 355-376.
- N. Mutlu, Yunan ve Roma Uygarlığında Çocuk (Ankara 2007),
- D. Nasmith, Outline of Roman History from Romulus to Justinian (2014)
- M. Rostovtzev, The Social and Economic History of the Roman Empire (Tannen 1963).
- S. Şahin, Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia) / İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu II,3, IK 10,3 (Bonn 1987) A. Yalçın, İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi (Ankara 1983).
- E.M. Young, Translation as Muse: Poetic Translation in Catullus's Rome (2015)